

Studieförbunden mitt i pandemin

— Folkbildning i coronatider, delstudie G 2020

FÖRORD

I april 2020 startade Folkbildningsrådet samlingsprojektet Folkbildning i Coronatider. Under den gemensamma rubriken samlar Folkbildningsrådet åtta olika delstudier som på olika sätt belyser studieförbundens och folkhögskolornas förutsättningar och arbete i relation till spridningen av coronaviruset i samhället.

Resultaten från de enskilda delstudierna redovisas successivt under projektets genomförande, samt i en samlad rapport hösten 2021.

I rapporten *Studieförbunden mitt i pandemin* presenteras resultaten från delstudie G .

I rapporten presenteras hur studieförbunden resonerat när det gäller att anpassa sin verksamhet och möta coronapandemin. Datainsamlingen har bestått av enkätundersökningar och fokusgrupper.

Folkbildningsrådet i juni 2021

INNEHÅLL

Inledning	5
Studieförbunden ett vanligt år	7
Året med pandemin	8
Snabb omställning	8
Året då folkbildningen blev digital.....	11
Förändrade villkor under 2020	12
Studiecirklar på distans	12
Kulturprogram på distans	15
Verktyg och plattformar	17
Deltagarna under pandemin	18
Vad händer när folkbildningen blir digital?	19
Lärdomar från ett år av digitalisering.....	21
Tiden framåt och efter pandemin	25
Bilaga: 13 exempel på folkbildning i coronatider	28

Inledning

De första rapporterna om ett smittsamt virus nådde de svenska medierna i januari 2020. Då var det få som kunde ana den påverkan på alla delar av samhället som det skulle ha. När den här rapporten färdigställs går det fortfarande inte att säga att pandemin är över. Vaccineringarna har börjat och en tillfällig lag som ska ge regeringen möjlighet att stänga ned större delar av samhället har precis klubbats av riksdagen. Förhoppningarna på vaccineringen är stora.

Den folkbildning som studieförbund och folkhögskolor gör har i högsta grad påverkats av coronapandemin. Studiecirkeln bygger på att människor möts och tillsammans utvecklas genom att söka svaren på gemensamt formulerade frågor. Den som leder gruppen är inte en lärare utan någon som håller ihop träffarna och bidrar till att gruppen tar steg på sin vandring mot ny kunskap. När det inte går att träffas fysiskt i studielokaler runt om i landet utmanas den idé som studiecirkeln bygger på.

Så hur har studieförbund, ledare och deltagare tagit sig an uppgiften att utvecklas när den traditionella bilden av hur folkbildning går till utmanas? I den här rapporten undersöker vi just detta och framför allt hur studieförbunden försökt att fortsätta sitt folkbildande uppdrag trots svårigheter.

Den här rapporten är en del av samlingsprojektet Folkbildning i coronatider som görs av Folkbildningsrådet. Avsikten är att presentera en samlad analys av hela projektet hösten 2021.

Frågeställning och arbetssätt

Den centrala frågeställningen är hur studieförbunden anpassat sina arbetssätt och vilka erfarenheter av nya sätt att arbeta som studieförbunden samlat under pandemin.

Folkbildningsrådet har genomfört två enkäter riktade till de tio studieförbunden. Den första i maj 2020 och den andra i november 2020. Huvuddelen av materialet kommer från dessa enkäter.

Därutöver har två fokusgrupper genomförts med representanter för studieförbunden för att fördjupa centrala frågeställningar och att få med en

avslutande ögonblicksbild i materialet. Fokusgrupperna har genomförts i februari 2021.

Studieförbunden ett vanligt år

Innan vi går vidare och tittar på hur verksamheten har förändrats kan vi titta lite på vad studieförbunden gör ett vanligt år.

Sverige har tio studieförbund med olika profil, inriktning och historia. Några studieförbund har en omfattande programförd verksamhet där de erbjuder allmänheten studiecirklar inom en rad olika ämnen. Andra studieförbund arbetar med att möta behov av bildning i fria grupper, folkrörelser och föreningar över hela Sverige.

Staten har fyra syften med stödet till folkbildningen

- stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin
- bidra till att göra det möjligt för en ökad mångfald människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen
- bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället
- bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.

Ett vanligt år deltar nästan 600 000 människor i studiecirklar och nästan 500 000 människor i den friare formen annan folkbildningsverksamhet. Tillsammans arrangerar de tio studieförbunden över 360 000 kulturprogram runt om i Sverige. Föreläsningar, sång och musikprogram är de i särklass vanligaste kulturprogrammen.

Studieförbunden skapar mötesplatser som bidrar till social sammanhållning och till en öppen fri debatt. Genom sin verksamhet bidrar studieförbunden till ett livslångt lärande med en pedagogik som sätter deltagarnas i centrum för sitt lärande. Folkbildningen samverkar med tusentals organisationer inom det civila samhället. Studieförbunden bidrar med stöd till utveckling och sektorns stabilitet.

Folkbildningsrådet konstaterar i rapporten *Folkbildningens betydelse för samhället 2019* att folkbildningen är landets största kulturarena. Omfattningen och spridningen ger människor i hela landet tillgång till kultur.

Året med pandemin

Snabb omställning

När regeringen beslutade om att inskränka allmänna sammankomster till femtio personer och att uppmana till fysisk distansering tog folkbildningen det på stort allvar. Såväl studieförbund som folkhögskolor började genast att se över sina verksamheter.

Folkbildningsrådet beslutade snabbt om dispenser från de ordinarie villkoren för statsbidrag. Det innebar till exempel att kulturprogram kunde göras med publiken på distans vilket man normalt sett inte får. Det har också varit möjligt att genomföra studiecirkelar där alla deltagare inte var närvarande samtidigt, till exempel genom att kunskapsutbytet byggs upp genom uppgifter som deltagarna arbetar med i omgångar. Däremot stödde statsbidragsvillkoren redan att studiecirkelar kunde genomföras på distans varför det inte krävde någon justering av verksamhetsvillkoren.

Den beskrivning som studieförbunden sammantaget tecknade i maj 2020 skiljde sig åt framför allt geografiskt där verksamheten i storstäderna (Stockholm) påverkats mest och verksamheten på landsbygden samt i norr var minst påverkade.

De förändringar som studieförbunden gjorde i sin verksamhet kan delas in i fyra huvudkategorier:

- Ställa in verksamhet
- Skjuta upp verksamhet
- Genomföra verksamhet utomhus
- Genomföra verksamhet på distans.

Ställa in verksamhet

Alla studieförbund ställde in verksamhet. De studieförbund med stor andel programförd verksamhet drabbades extra hårt av avbokade kurser samtidigt som ingen anmälde sig till nya.

Skjuta upp verksamhet

Mycket verksamhet sköts på framtiden. Samtidigt menade studieförbunden

(maj 2020) att det inte var realistiskt att ta igen det man förlorat under hösten vilket de också fått rätt i efterhand.

Genomföra verksamhet utomhus

En del verksamhet kunde genomföras utomhus med fysisk distansering såväl under bar himmel som med partytält utan väggar. Det har varit en mindre del av verksamheten som haft sådana lösningar och det har framför allt varit möjligt under årets varmare delar – våren, sommaren och tidig höst.

Genomföra verksamheten på distans

För majoriteten av den verksamhet som inte ställdes in eller sköts upp blev lösningen att genomföra den på distans. Studieförbunden var snabba med att ställa om verksamheten. Detta prövade studieförbundens förmåga att omsätta folkbildningspedagogik där man möts fysiskt till verksamhet där man inte möts fysiskt. Inledningsvis satsades resurser för att snabbt ta fram till exempel digitala verktygslådor och att fortbilda medarbetare.

”Vi satt ganska omgående igång med att kontakta alla ledare och alla som vi samverkar med. Där det var omöjligt att få en acceptans för att göra digital verksamhet har vi försökt hålla en regelbunden kontakt under den här långa tiden. De som var nyfikna hanterade vi med ganska mycket energi och kraft. Sedan hade vi såklart också en grupp som hoppade på det digitala direkt”.

Förbättrat smittläge

I takt med att smittläget förbättrades har studieförbunden också försökt att genomföra anpassad verksamhet till exempel genom att ordna fram större lokaler för sin verksamhet eller att dela upp grupper för att deltagarna ska kunnat hålla fysisk distans. Det har framför allt gjorts i ämnen med betydande svårigheter att genomföras digitalt – till exempel konst, konsthantverk och hantverk. Men också där det varit nödvändigt att mötas fysiskt för att ge deltagarna de tekniska förutsättningarna för att kunna delta i verksamhet som sker på distans. Enligt Folkbildningsrådets cirkeldeltagarpanel (november 2020) har majoriteten av deltagare och ledare känt sig trygga med de åtgärder studieförbunden vidtagit.

Försämrat smittläge igen

När smittläget återigen försämrades under hösten 2020 fick en del av den anpassade verksamheten åter organiseras digitalt eller ställas in. Bland annat genom Folkhälsomyndighetens beslut om skärpta allmänna råd i Uppsala län den 20 oktober 2020, Skåne län den 27 oktober 2020 samt Stockholms län och Östergötlands län den 29 oktober 2020.

Inför vårterminen 2021 planerade studieförbunden för att genomföra verksamheten digitalt.

Laga efter läge

Studieförbundens strategi kan närmast beskrivas som laga efter läge. Att följa de allmänna råden men samtidigt försöka genomföra en så stor del av sin verksamhet genom anpassningar.

”Vi har ständig bevakning på Folkhälsomyndighetens rekommendationer och allmänna råd nationellt och lokalt”

”I början av pandemin agerade vi som i en kris som vi trodde skulle lägga sig till hösten. Agerandet var mer kortsiktigt och handlade om att svara på medarbetarnas oro och arbetsmiljö men också att tolka vad det råden innebar i praktiken. Idag jobbar vi mot att detta kommer ge långvariga effekter”.

”Våra medarbetare arbetar i ännu högre grad hemifrån utifrån de större utmaningar som pandemin nu innebär. Verksamheten bedrivs tryggare och på ett coronaanpassat sätt. Erfarenheten från våren 2020 används till att förfina våra processer och rutiner”.

”Vi är mer varma i kläderna och trygga inför 2021. Civilsamhället har förstått hur situationen är och hur man kan arbeta trots pågående pandemi.”

Att genomföra verksamheten digitalt har varit den viktigaste anpassningen som studieförbunden tillämpat. I den här rapporten kommer vi därför framför allt belysa den verksamhet som genomförts med distansöverbryggande digitala tekniker i olika former.

Året då folkbildningen blev digital

Även om Folkbildningsrådet arbetat med olika insatser kring den nya tekniken, flexibelt lärande och lärande på distans under lång tid är det inte förrän pandemin slog som det på allvar går att säga att studieförbunden blev digitala.

Under 2019 utgjordes studiecirkelar på distans 1,6 procent av studieförbundens totala verksamhet trots att Folkbildningsrådet i många år både tillåtit och uppmuntrat verksamhet på distans. Sedan 2002 har mer än tio utvärderingar genomförts om folkbildning och it, särskilt flexibelt lärande, ur olika synvinklar. 2019 gjordes rapporten *Digitalisering inom folkbildningen*.

- År 2002 registrerades 1 280 deltagare i distanscirkelar, vilket utgjorde 0,05 procent av totala antalet cirkeldeltagare (2 597 518).
- År 2012 registrerades 5 408 deltagare i distanscirkelar, vilket utgjorde 0,31 procent av totala antalet cirkeldeltagare (1 747 094)
- År 2019 registrerades 15 403 deltagare i distanscirkelar, vilket utgjorde 1,0 procent av totala antalet cirkeldeltagare (1 548 196).

Den enkla förklaringen är att det inte funnits någon större efterfrågan på studiecirkelar på distans. Vare sig deltagare, ledare eller studieförbunden har på djupet sett värdet i studiecirkelar på distans. Folkbildningens fokusering på det fysiska mötet är också en förklaring vilket vi kommer att se och resonera om lite längre fram. Det har inte heller funnits teknik för videomöten som varit allmänt tillgänglig förrän på senare år. Videomötet ersätter inte det fysiska mötet men är jämfört med inlägg i ett digitalt forum närmare folkbildningens kärna.

För att kunna ställa om och göra fler studiecirkelar på distans har studieförbunden varit tvungna att rivstarta. Kompetensutveckling av de egna medarbetarna har gjorts samtidigt som verksamheten ställts om och ny verksamhet utvecklats.

Studieförbundens strategi har varit att lyssna in deltagarnas och ledarnas behov, se deras kunskaper och utifrån det välja på vilket sätt studiernas skulle drivas vidare. Att välja en enda digital plattform för all verksamhet har inte varit aktuellt för något studieförbund.

Förändrade villkor under 2020

I det inledande skedet av pandemin beslöt Folkbildningsrådet om ett antal undantag från ordinarie villkor för verksamhet med statsbidrag från mitten av mars 2020 och året ut.

För studieförbundens del innebar det att Folkbildningsrådet gjorde det möjligt att delta i en studiecirkel utan att alla var närvarande. Syftet med detta var att skapa så mycket flexibilitet som möjligt i valet av arbetsformer och upplägg. Detta gällde såväl för det ordinarie statsbidraget som i de särskilda satsningar med undantag för arbetsmarknadsnära insatser på distans där kravet fortsatt var samtidigt deltagande. För kulturprogram gjordes en förändring där publiken inte behövde vara samlade i en gemensam lokal utan kunde delta på distans. Däremot kvarstod kravet att publiken skulle delta samtidigt.

Studiecirklar på distans

En målsättning för studiecirkelarna på distans har varit att bibehålla de värden som den fysiska studiecirkeln erbjuder uppger studieförbunden.

”Det virtuella studierummet pratade vi om förr och att man skulle vara i chattrum och ställa frågor. Men nu känns det inte som att det är grejen. Vi ska träffas och mötas. Vi ska försöka få till samma studiecirkelkänsla fast vi inte sitter i samma rum.”

”Det har varit jätteviktigt för oss att försöka bibehålla den där känslan som finns i en vanlig studiecirkel.”

Samtidigt pekar flera i fokusgrupperna på att det har varit svårt att överföra samma känsla. Delvis därför att studiecirklar på distans genom video i den här skalan är ganska nytt. Men också därför att formatet i sig tar bort en del viktig information som till exempel kroppsspråk.

”Vi ser nog att det varit svårt att få den där känslan. Tittar vi på den verksamhet som ställs in så svarar flera att mötet och utbytet försvinner. Man har nog också tänkt att man kan vänta. Det såg ju bra ut under hösten.”

”Det krävs små grupper. Kanske sex deltagare för att man ska ha koll på varandra. Men det är lätt att fasa ut och det är svårt

att känna när man fasar ut. Våra ledare signalerar att det kan vara svårt att känna stämningen.”

Studieförbunden verkar inte ha arbetat så mycket med träffar i olika typer av forum som bygger på text. Video har varit det dominerande sättet att mötas i träffarna. Ibland har det kombinerats med uppgifter mellan träffarna precis som i den fysiska cirkeln.

”De deltagarna vill göra är att mötas. Någonstans är det här med video näst bäst. Vi kan inte mötas i ett rum men vi kan i alla fall se varandra och skratta ihop. Det är väl det man behöver. Det ser man inte i texten på samma sätt.”

”Den vanliga studiecirkeln som bedrevs i en föreningslokal har velat koppla upp sig och se varandra. Man vill se varandra. Det är väldigt få som har velat jobba med text.”

Former och upplägg

När det gäller olika former och upplägg för studiecirklar på distans har det naturligtvis handlat om det som en traditionell studiecirkel innehåller – samtal, läsa texter, se på film och att reflektera tillsammans. Men det har kunnat se väldigt olika ut.

”Det är en skillnad i vilka ämnen man har. Vissa är enklare att göra digitala. Till exempel en bokcirkel är mycket lättare att göra digital än en hantverkscirkel eller ett band som ska spela ihop. Det finns en rent teknisk utveckling som måste till som ska föras till på olika sätt. Det har varit svårast för de kreativa än för samtalscirkelarna om man ska generalisera.”

”Man måste anpassa innehållet efter formatet samtidigt som man använder folkbildningen metod som vi försökt fokusera en hel del på. Vad ska man tänka på? Hur gör man det kreativt? Den biten har varit viktig för oss för att göra de kvalitativt.”

Hybrider av olika slag har varit uppskattade av såväl studieförbunden som deltagarna. Men en studiecirkel som genomförs med alla deltagare och ledaren på distans är det som varit vanligast.

”Det vanligaste har varit att gå över till heldistans.”

”Vi har haft en hel del hybridformer. Ibland har det varit att en del i gruppen är fysiska och andra är med på distans. Vi har också haft heldistans. Men hybridvarianterna är rätt bra även om det kräver mer av ledaren för att kunna hantera både det fysiska rummet.”

Ledaren är viktig och kanske viktigare?

I en studiecirkel på distans vittnar flera representanter för studieförbunden om att studiecirkelledaren blir viktigare.

”Just nu är vi inte riktigt vana vid det här. Cirkelledaren blir mer en mötesledare. Det blir mycket fokus på ledaren. Men så snart vi förstår den folkbildningsmässiga distanspedagogiken så kommer det att släppa.”

”Rollen hos ledaren har varit väldigt viktig. Den stora massan ledare vi har är ideella och gör något för att de är sugna på ett ämne. Har du haft en duktig pedagogisk ledare så får du ett bättre resultat.”

”Vi hade ett hårt fokus på att hjälpa våra cirkelledare genom att utbilda dem men vi insåg ganska snabbt att vi hade ganska många egna medarbetare som inte själva kan inspirera därför att de saknar kunskap. Vi är mitt uppe i den processen att identifiera vad man behöver.”

Samtidigt finns det representanter från studieförbunden som påminner om att ledaren är viktig även i en fysisk studiecirkel – att deltagarna känner sig välkomnade, sedda, att man presenterar sig för varandra och att alla får komma till tals. Ledaren är viktig för den demokratiska arbetsformen i folkbildningen.

Flera studieförbund pekar också på att en utmaning är att kunna kompensera för olika behov hos deltagarna och skapa en inkluderande miljö i studiecirkeln. I en fysisk cirkel kan ledaren vara på plats en stund innan och stanna en stund efter för att fånga upp behov hos olika deltagare.

”Detta sätter fingret på den typ av nya utmaningar vi ställs inför. I det fysiska mötet har vi en uppbyggd erfarenhet av vilka små kompensatoriska insatser som kan komma att behöva göras. Det där är automatiserat hos många av ledarna. Det har krävts ett mer aktivt reflekterande vad behoven kan vara i det digitala. Det faktum att vi gör det digitalt både sänker ribban och gör det mer tillgängligt men på vissa plan gör det lärandet mer klurigt och utmanade.”

”Den här kompensatoriska delen där alla bidrar i ett fysiskt möte och kan kännas av blir mer en fråga för ledaren att svara för än att alla kan ta det här ansvaret. Det blir en förskjutning mot ledaren.”

Interaktion under utveckling

När det gäller formerna för interaktion arbetar studieförbunden med att utforska och utveckla hur man ska arbeta. En begränsning som tekniken sätter är att det svårt för deltagarna att småprata och förklara saker för varandra samtidigt som någon annan talar. I flera av verktygen som används för videomöten kan man visserligen skapa mindre grupper för interaktion men det blir formellt och uppstylat.

”I ett fysiskt rum är det lättare att läsa av varandra. Jag kan titta på Magnus men här ser man inte vem som tittar på vem. Så det finns en del begränsningar. Det är lite högre tröskel att säga något. Det krävs andra saker – men det som det fysiska rummet erbjuder kan vi inte få utan behöver hitta på annat.”

”Det finns nog mer negativt än positivt när det gäller interaktiviteten. Så här långt ser jag nog fler hinder än möjligheter. Men det här har kommit för att stanna. Det här är ingen tillfällighet. Det här är början på framtiden.”

Kulturprogram på distans

När det gäller kulturprogram på distans har Youtube och Facebook varit de vanligaste plattformarna. Några studieförbund har också använt egna

videokonferenssystem för smalare kulturprogram med en specifik målgrupp.

Föreläsningar, författarsamtal och konserter är det som studieförbunden framförallt erbjuder. Det har också varit stort fokus på att lära ut hur man rent tekniskt gör ett kulturprogram. Flera studieförbund menar att det har varit en fråga om att lära sig fram såväl internt som tillsammans med ledare och samarbetsorganisationer.

Kulturprogrammen ska ha en utformning som bidrar till att skapa delaktighet, upplevelse och eftertanke. Men hur skapar man delaktighet när publiken och de på scenen inte kan se varandra?

I kulturprogrammen har chatt och inlägg varit en viktig del för att skapa en interaktion mellan publiken och de på scenen. Men även här har flera studieförbund utforskat nya arbetssätt. Till exempel genom att erbjuda deltagarna att fortsätta samtalet i mindre grupper efter ett kulturprogram.

”Det här har också inneburit nya möjligheter till interaktion. Har man haft en stor publik har man haft nya möjligheter att kunna gå in och diskutera efteråt. Det har ju blivit ett mervärde för kulturprogrammen. Och vi har också kunnat nå fler. Nu kan man vara ensam och vetgirig i skogen och kunna vara med på allt.”

”Vi har använt chatforum för att skapa ett meningsutbyte i kulturprogrammen. Man måste jobba stenhårt med kontakten med deltagarna – före, under och efter”.

”Har man 300 i publiken i vanliga fall är det också svårt att kunna ställa frågor. På det sättet fungerar chatten bra.”

Flera studieförbund pekar på att studieförbunden kunnat nå till nya grupper och att människor kunna få ta del av ett ännu större utbud än tidigare.

”Wow! Vilket utbud deltagarna haft tillgång till under pandemin.”

Ett studieförbund har ställt krav på hur många medverkande ett kulturprogram för att förhindra smittspridningen.

”Vi ville begränsa antalet genomförare på scen och antalet bakom scenen. Vi har haft en ganska tuff restriktion på två på

scen och två bakom scenen. Vårt viktigaste uppdrag är att inte sprida smittan”

Att kombinera det fysiska och digitala är det flera studieförbund som arbetat med. Lite beroende smittspridningen i samhället har hybriderna använts i större eller mindre utsträckning.

”Vi har haft hybridföreläsningar. Där vi sänt från en plats och man har kunnat titta på dem fysiskt i grupper runt om i landet. Att kombinera digitala och fysiska grupper har vi tyckt fungerat bra.”

Verktyg och plattformar

Liksom många andra sektorer i samhället har digitaliseringen skapat behov av att använda videomöten, göra inlägg i gemensamma forum och att dela filer. Studieförbunden har inte använt en teknisk plattform eller ett verktyg för studiecirkelarna utan många olika. Valen har istället haft sin utgångspunkt i vad deltagarna varit vana vid och känt sig trygga med och har anpassats utifrån den aktuella cirkeln. Även vilken kunskap studieförbundens medarbetare haft och därmed vilket stöd de har kunnat lämna har påverkat valen av verktyg.

Enligt Folkbildningsrådets cirkeldeltagarpanel (november 2020) har Zoom varit det mest använda verktyget med Facebook Messenger på andra plats och med Microsofts Skype/Teams hack i häl.

Vilka verktyg använde ni för att träffas och kommunicera med varandra under träffarna? Vi möttes via... (Flera svar möjliga)

1. Zoom (53 %)
2. Messenger (31 %)
3. Skype/Teams (30 %)
4. Whatsapp (26 %)
5. E-post (22 %)
6. Facebookgrupp (16 %)
7. Telefonsamtal eller sms (16 %)
9. Google Meets/Hangout (10 %)

10. Discord (5 %)

Källa: Folkbildningsrådets cirkeldeltagarpanel november 2020

När det gäller vilka enheter man använt för att delta i studiecirkeln enligt panelen har dator varit dominerade med 78 procent följt av smart mobil med 64 procent och surfplatta med 13 procent. Det är värt att notera att för den äldsta åldersgruppen (65+ år) är surfplatta dubbelt så populärt jämfört med genomsnittet med 26 procent. I den yngsta gruppen (-34 år) dominerar mobiltelefon med 88 procent. Eftersom det varit möjligt att använda olika enheter under en cirkels gång så har man kunnat ange flera svarsalternativ. Att vara beroende av teknik som någon annan tillhandahåller på bred front har både fördelar och nackdelar. I fokusgruppen problematiserades frågan.

”Vi har varit duktiga på att bygga upp en egen infrastruktur som vi själva äger. Vi har lokaler där man kan träffas och vi har det material som kan behövas för det fysiska mötet. Men nu är vi helt beroende av aktörer som gör sina uppdateringar när de passar dem. Det är en stor utmaning”.

Deltagarna under pandemin

Folkbildningsrådet genomför parallellt med att den här rapporten tas fram en kartläggning av deltagandemönster under pandemin. Resultatet av människors deltagande i studiecirklar och kulturprogram under 2020 presenteras i rapporten *Förändringar i studieförbundens utbud och deltagargrupper*. Folkbildningsrådets cirkeldeltagarpanel har också använts för att ställa frågor direkt till cirkeldeltagare. Även detta presenteras i en egen rapport *Cirkeldeltagarpanel – deltagarnas erfarenheter*.

I den här rapporten är syftet att beröra studieförbundens perspektiv. I sammanhanget är frågan om det funnits målgrupper som varit svårare eller lättare att nå under pandemin en av de mest intressanta.

De som inte har tillgång till dator, smart mobil eller surfplatta har överhuvudtaget inte kunnat delta i digitala studiecirklar. För de som behöver stöd för att komma igång har det också varit problematiskt eftersom det i många fall inte gått att samla dem för att lära ut hur man till exempel deltar i ett videomöte. I båda fallen är det framförallt äldre och personer med funktionsnedsättning som studieförbunden haft svårigheter att nå.

”Vi har haft svårt att nå seniorer. Trots pedagogiska insatser med anpassade, digitala cirkelledarutbildningar har mycket av exempelvis PROs verksamhet avstannat.”

”Äldre är en målgrupp som vi har haft svårt att nå under coronapandemin. Det är inte konstigt då de både avstått från fysiska träffar och inte sällan är relativt ovana med kommunikation via digitala videokanaler.”

Samtidigt har många äldre ställt om vilket påpekas av en studieförbundsrepresentant.

”Internetstiftelsens visar att äldre har ställt om. Kunskapen har ökat enormt i den målgruppen. Om ett år, två eller tre så kommer nog en del av det vi brottas med just nu att ha försvunnit. Det är en spännande undersökning”

Flera studieförbund pekar också på att det varit svårare att nå asylsökande som inte varit i Sverige så länge. Även om de deltagit i verksamhet tidigare har det inte varit självklart att få med dem, men det finns också exempel på motsatsen.

”Det har varit svårare att nå deltagare inom riktade insatser och generellt svårare att nå äldre ledare inom asylverksamheten och äldre pensionerade ledare”.

Yngre ledare och deltagare har däremot ställt om snabbt i alla verksamhetsformer svarar studieförbunden.

Blandcirkelar som kombinerar det digitala och fysiska mötet har fungerat väl. Då har ledare och deltagare haft möjlighet att vid en fysisk träff gå igenom hur tekniken fungerat.

Vad händer när folkbildningen blir digital?

När folkbildning genomförs digitalt eller på distans där deltagarna är åtskilda i plats både tillförs och går viktiga värden om intet. Detta är i sig ingenting nytt men skillnaden är att det idag finns bättre verktyg för att mötas via video men också genom chatt och olika typer av digitala arbetsrum som kan kompensera för en del av de värden som går om intet.

Att de stora teknikföretagen snabbt utökade kapaciteten för videomöten har också varit avgörande för många av cirklarna.

Vilka värden tillförs när folkbildning sker på distans?

Tillgängligheten ökar. Det blir lättare att delta för den som har oregelbundna arbetstider, för föräldrar med små barn eller när kommunikationerna är dåliga. Flera studieförbund menar att deltagandet blir mer frekvent och att det i sin tur ökar kvalitén i lärandet.

”De som är bekväma får det lärande de söker. De kan göra det bekvämt hemifrån och fler som inte har haft tid innan kan medverka över hela landet. Vår avdelning i Norrbotten uttrycker att de fått mer verksamhet och kan nå bredare på grund av den fysiska distansen som fanns tidigare.”

”Det finns ett värde av att känna sig mer tekniskt belevad och att vissa fall ha övervunnit den digitala klyftan och fått växa som individ.”

”Mindre tidsåtgång, folkbildningen blir mer effektiv eller mer direkt då deltagarna i många fall inte behöver resa till och från träffarna.”

”Distansverksamheten tillför struktur och fokus och blir *effektiv* vilket i sig inte är ett värde inom folkbildningen. Men pedagogiken tänks igenom mer noggrant för att det krävs.”

Vilka värden försvinner när folkbildning sker på distans?

Småprat är en av de saker som är svåra att åstadkomma i en digital träff uppger studieförbunden. I studiecirkeln är det en viktig del i att lära känna andra människor vilket underlättar också i studiecirkeln mera formella samtal.

”Absolut! Mötet, den sociala kontakten, fikastunderna, möjligheten att komma hemifrån.”

”Det kan finnas en risk att en social dimension försvinner. Här talar vi om den spegling vi kan uppleva mer påtagligt när vi möts

fysiskt. För vissa aktiviteter är dessutom det fysiska mötet snudd på en förutsättning för ett fullgott samarbete.”

”Deltagarna blir tröttare av digitala cirklar – kortare tid skulle behövas.”

”Den mänskliga kommunikationen blir sämre när man inte uppfattar kroppsspråk, etc. Kontakten och närheten tappas bort. Man minns, visar forskning, mycket mindre från digitala möten än fysiska eftersom intrycken blir färre allt sker bara i huvudet. Dofter, känslor, nyanser, kroppsspråk, gruppens energi och samspel uppfattas inte av hjärnan.”

”Vi kan ju inte fika ihop i studiecirkeln. Tappet av det.”

Lärdomar från ett år av digitalisering

Vad har studieförbunden lärt sig så här långt? Och vad tar man med sig i det fortsatta arbetet? Som vi tidigare konstaterat var den digitala arenan inte ny för studieförbunden. Däremot att under kort tid behöva ställa om en stor del av sin verksamhet var ingenting som de var beredda på.

Studiecirklar på distans

När det gäller studiecirkelverksamhet på distans är det flera studieförbund som lyfter fram tekniska utmaningar för såväl deltagare som ledare som en av de största lärdomarna. Det har också behövts utbildning av medarbetare vilket tagit tid och kraft. Ett studieförbund lyfter fram att de borde fokuserat mer på att utbilda ledarna än att försöka tillfredsställa deltagarnas behov. Ett annat studieförbund menar att såväl ledare som deltagare har behov av teknisk support och någon som de kan ringa när någonting inte fungerar eller man inte vet hur man ska gå till väga.

Det har tagit mycket kraft från studieförbunden att på kort tid skapa nya strukturer och att kvalitetssäkra verksamheten. Att pandemin har lett till utveckling är alla överens om.

”De ambitioner vi har haft under lång tid har ju fått skjuts med den här pandemin.”

”Internt har vi också insett att det kan vara bra att tvingas in i nya arbetssätt för att komma över tröskeln till att prova något nytt.”

”Vi kommer att fortsätta vidareutveckla cirklar på distans. Omställningen har gått smidigare än väntat. Det har påvisat vikten av och skärpt de pedagogiska aspekterna.”

De finns också röster bland studieförbunden att den digitala accelerationen gjort folkbildning intressant för nya deltagare.

”Att det är en direkt anpassning till vår samtid. Vi blir relevanta för nya grupper, i synnerhet de som ser det som naturligt att deras lärande i hög grad sker via nätet.”

Studieförbunden uttrycker att de framåt behöver arbeta med att utveckla den pedagogiska delen av distansverksamheten. På kort tid har förbunden flyttat över en stor del av sin verksamhet på nätet. Man har testat olika tekniska lösningar och försökt att bibehålla så stor del av sin verksamhet som möjligt. Nästa steg är att också utforska hur den digitala pedagogiken bör se ut. Det kan till exempel behövas utbildning i digitalt lärande för ledare men också att utveckla förmågan för studieförbunden att möta olika deltagares behov.

”Vi tar med oss att allt är möjligt trots att förutsättningarna varit utmanande. Att folkbildningen är viktig i kriser som dessa. Den digitala kunskapen inom vår målgrupp är väldigt begränsad och det kräver stora satsningar framöver. Vår personal behöver även mer kompetens-utveckling kring detta.”

Att studieförbund vill fortsätta arbeta med digital teknik råder det ingen större tvekan om.

”Vi behöver vara en plattform för både fysiska och digitala aktiviteter. Folkbildningen måste finnas där folk är och vara en motvikt till exempelvis de ickedemokratiska röster som är högst närvarande i den digitala miljön.”

”Vårt fortsatta arbete kommer att innehålla ett bredare distansutbud än tidigare som komplement till vårt fysiska

kursutbud. Det kommer göra det möjligt för fler att ta del av folkbildningen.”

Men det finns också de studieförbund som påminner om att det fysiska mötet inte går att ersätta. Det får det här sista citatet från ett studieförbund symbolisera.

”Distansverksamhet är ett komplement till fysiska möten, men folkbildningen blir inte komplett utan att människor möts fysiskt. En stark drivkraft är det mänskliga mötet.”

Kulturprogram på distans

När studieförbunden genomför kulturprogram på distans konkurrerar man med många olika aktörer. Det är ju inte bara studieförbunden som funnits på nätet och erbjudit digitala föreläsningar och upplevelser under pandemin. På sätt och vis är konkurrensen hårdare med fler aktörer än i den fysiska lokalen. Det studieförbunden kan erbjuda är ett delvis annat förhållningssätt med hjälp av folkbildningspedagogiken än rena kommersiella program. Under året har studieförbunden lärt sig en hel del om hur man kan arbeta med detta men en hel del kvarstår.

”En viktig insikt är att vi måste arbeta aktivt med att öka möjligheten till delaktigheten vid digitala kulturevenemang. Tekniska lösningar som gör det möjligt för publik att interagera och samtala. Framöver kommer vi att behöva en utvecklad strategi för detta.”

De tekniska aspekterna av att genomföra kulturprogram på distans är också närvarande. Studieförbunden behöver teknik, utrustning och kunskap för att kunna göra bra kulturprogram på distans. Detta har studieförbunden arbetat med att bygga upp under pandemin.

”Vi har lärt oss att genomföra mindre arrangemang via Facebook osv vilket vi inte varit så aktiva med tidigare. Tekniska lösningar har vuxit fram och ju mer vi använder oss av dessa har de också utvecklats.”

När det gäller det framtida arbete och vad studieförbunden kommer att ta med sig lyfter studieförbunden fram kombinationerna – att kombinera det fysiska med det digitala. Det påminner om resonemangen i

cirkelverksamheten och innebär också en förhoppning om att man ska kunna nå fler människor.

”Vi kommer också att fortsätta utforska hybridformer med publik på plats i kombination med livestreaming för att nå både gamla och nya målgrupper.”

”Vi kommer att fortsätta att utveckla denna form då vi ser det som en möjlighet att nå ut till fler och för oss nya målgrupper.”

”Båda det fysiska och digitala har sina fördelar och vi ser möjligheter att fler kan ta del av kulturprogram genom att använda båda formerna. Vi behöver fortsätta vidareutveckla de tekniska förutsättningarna vid kulturprogram på distans. Intressant att hitta samspel mellan fysiska och digitala kulturprogram.”

Tiden framåt och efter pandemin

I de skriftliga enkäterna ställdes inga frågor om hur studieförbunden tänker hantera fortsättningen av pandemin. Därför har vi ställt frågor om hur studieförbunden planerar för verksamheten under våren, sommaren och hösten 2021 i fokusgruppen. Samtalen genomfördes i början på februari 2021.

Studieförbundens representanter berättar att de i respektive studieförbund planerar för och genomför sin verksamhet digitalt under våren. De lyssnar på vad Folkhälsomyndighetens säger och följer deras allmänna råd. Flera hoppas dock att det ska finnas en öppning efter sommarsemestern för mer fysisk verksamhet.

”Vi fortsätter att följa Folkhälsomyndighetens råd. Vi hoppas att vi kan återgå till mer fysisk verksamhet efter semestrarna men vi planerar för en digital höst”

”Det här senaste året är varit ganska mycket gissningar. Nu räknar vi med att verksamheten kommer att pågå som den varit sedan i höstas – alltså digitalt”

”Vi är försiktiga och vill inte sprida smittan”

Tiden med pandemin används till att stärka studieförbundens digitala kompetens och kunnande inom folkbildningspedagogik på distans. Det sker genom digitala utbildningar, seminarier men också genom praktiskt experimenterande tillsammans med deltagare och ledare i verksamheten. Lärdomar tas tillvara och omsätts i ny verksamhet.

Flera studieförbund pekar också på att tiden efter pandemin inte kommer att vara som tiden innan. Därför arbetar de med att se över sina strategier och att försöka vara så beredda som de bara går. Kanske kommer deltagarna att vilja ha andra saker när det vänder.

”Vi kommer nog att se en beteendeförändring bland våra deltagare. Många har sett att det går att göra saker hemifrån och vi lär då se ett skifte med efterfrågan på lite andra saker”

”Vi gör ett strategiskt arbete för att se på alla delar. Vi har enats om att vi tror på det som är ett blandade lärande. Vi kommer att försöka behålla de bästa från den här tiden och stegvis gå tillbaka till det som är det bästa i den andra tiden. Blandat lärande helt enkelt.”

Den kreativitet som pandemin har inneburit vill flera studieförbund ta tillvara och använda i sitt utvecklingsarbete.

”Studiecirkeln har också påverkats av det här kreativa att vi hittar andra former – att man är utomhus, walks and talks eller sätter upp tält där man kan ha avstånd. Kreativiteten har varit en faktor där människor verkligen fått jobba med alla vägar och alla möjligheter. Det har varit fantastiskt att se. Det hoppas jag vi kan fortsätta att vara även när pandemin håller så hårt grepp om oss. Att vi kan använda de digitala när det är som bäst. Att det blir nya vägar framåt som är kul”.

En annan viktig fråga här och nu som lyfts av studieförbunden är arbetsmiljön för de egna medarbetarna. De flesta medarbetarna i studieförbunden har arbetat hemifrån i nästan ett år. Flera av de intervjuade uttrycker att de sett negativa effekter på den psykosociala miljön för medarbetarna.

”Har vi inte fysisk kontakt innebär det också att vi som arbetsgivare inte får viktig information om hur medarbetarna mår. Det finns medarbetare som mått dåligt av att arbeta hemifrån. Vi har påbörjat ett arbetsmiljöarbete för att titta på vad vi kan göra”.

Avslutningsvis finns det mycket som är svårt för studieförbunden att förhålla sig till – hur länge kommer pandemin att pågå? Det är det ingen som vet. Vaccineringsplanerna ser inte ut att hålla. Virusutbredningen till nya former och sprider sig världen över. Vilken betydelse kommer det att ha för

den svenska folkbildningstraditionen med tusentals studiecirklar varje år?
Det är det ingen som vet.

”I vilket utsträckning är det ett nytt normalt att förhålla sig till?
I vilken utsträckning kommer vi att ha en ketchup-effekt när vi väl
kan träffas igen? Eller kommer vi att ha en gradvis återgång med
försiktiga deltagare? Det är mycket som är osäkert”.

Ingen vet och kanske blir det här ett passande slutord från en medarbetare i
ett av de tio studieförbunden i början av februari 2021:

”Underskatta inte studieförbundens kreativitet. Det jag har lärt
mig är att vi är otroligt flexibla. Vi anpassar oss utifrån de
förutsättningar som finns!”

Bilaga: 13 exempel på folkbildning i coronatider

Från studieförbunden har vi samlat exempel på verksamhet som genomförts under pandemin. Givetvis finns det mycket fler exempel på vad som gjorts. Men här är några som beskriver hur mycket spännande och finurlig verksamhet som studieförbunden gjort under året.

1. Klimatsäkra cirklar på distans

Tillsammans med ett pastorat inom Svenska kyrkan har Sensus studieförbund genomfört cirklar om klimat och klimatförändringar under coronapandemin. Studiecirkarna är inte beroende av en specifik plats. Grupperna har arbetat med ett gemensamt material och haft ledare med hög kompetens i ämnet. Vid behov har tvärgrupper skapats från olika cirklar. Det har blivit en stor delaktighet och många har tack vare den digitala tekniken kommit väl förberedda till träffarna.

2. Digital allsång

”Allsång på Stallet” är ett evenemang för personer med funktionsvariationer som Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet arrangerar. Stallet har en relativt stor lokal som ligger centralt. I och med beslutet att pausa all fysisk verksamhet under tidig vår 2020 beslutade studieförbundet att försöka livesända programmet. Då många i målgruppen har begränsad tillgång till dator och internet hade vi till en början små förhoppningar att vi skulle nå en majoritet av deltagarna som redan hunnit anmäla sitt deltagande. Själva hade studieförbundet begränsad erfarenhet av den här typen av arrangemang. Med två verksamhetsutvecklare som ansvarade för bild, ljus och ljud samt två musiker på scenen genomfördes sammanlagt fyra livesändningar via Facebook under våren och ett under hösten. Publikantalet blev långt över förväntan.

3. Fler utbildade ledare på distans

När Ibn Rushd började erbjuda cirkelledarutbildning digitalt under pandemin upptäckte de att de kunde genomföras mycket tätare än i vanliga fall och att kunde utbilda fler ledare än tidigare.

4. Lär dig att sticka på en parkbänk

Många vill lära sig att sticka och ett bra sätt att göra det är igenom en cirkel hos Studieförbundet Vuxenskolan. Ledaren kan visa och deltagarna kan bidra med sina erfarenheter och visa varandra hur man löser problem. Genom att genomföra cirkeln i en park med deltagarna på gröna parkbänkar en bra bit från varandra behövde inte lärandet ta paus trots pandemin. När det blev blött och kallt fick man istället sticka digitalt.

5. Lätt att gästa en digital cirkel

Hos Studieförbundet Bilda ser man flera fördelar i cirklar som genomförs digitalt. En av fördelarna är att det är relativt enkelt att bjuda in medverkande eller sakkunniga till en cirkel som genomförs på distans. Personer som på grund av tid eller avstånd inte hade kunnat medverka med sin kompetens kan nu göra det.

6. Digital moderator

För konserter på distans har Sensus studieförbund utvecklat rollen som moderator som är ett komplement till artisten eller artisterna på scenen. Moderatören har bidragit i dialog i chatt och prata i kameran. Det blir viktigt med ett nära samspel mellan artisten/artisterna och moderatören.

7. Skeptiska ledare leder bra cirklar

Senioruniversitetets ledare var skeptiska till distanscirklar vid pandemins början. Men med anpassad utbildning i Zoom fungerar cirklarna nu väldigt bra berättar Folkuniversitetet. Det digitala formatet tillåter ännu fler att delta i cirklarna och att ta del av föreläsningar – även de som före pandemin haft svårt att delta på grund av hög ålder eller funktionsnedsättningar.

8. Digital kultur till fler

Att alla får ta del av kultur är ett viktigt värde för folkbildningen. Med kulturprogram på distans ökar tillgängligheten och kan nå fler. Personer som tidigare inte haft möjlighet att delta på grund av olika förutsättningar

får nu nya möjligheter att ta del av kulturprogram. För Medborgarskolan som inte har fast personal på plats i Lindesberg, Laxå och Ljusnarsbergs kommun har det nu blivit möjligt att göra kulturprogram riktade till invånarna i dessa kommuner berättar studieförbundet.

9. Inget fel med en krånglande mikrofon

Bra kulturprogram behöver inte vara tekniskt avancerade. Det är en lärdom som Ibn Rushd har dragit. Trösklagarna är betydligt lägre än vad de trodde initialt. Ibland är det nästan bättre om det blir lite fel ibland då det blir mer personligt och deltagarna upplever att det blir mer avspänt. En mikrofon som ramlade i backen bidrog till mycket skratt hos deltagarna.

10. Kvällscirklar i svenska

Medborgarskolan har testat att genomföra cirklar i svenska för asylsökande sent på kvällen då föräldrarna lagt barnen. Det är för sent att gå hemifrån men så lugnt att föräldrarna kan fokusera på att delta i cirkeln.

11. Hantverk på distans

Hantverkscirklar på distans. Det har ABF testat genom att filma cirkelledare som visar olika hantverk som sedan gjorts tillgängligt för deltagare och andra på Youtube.

12. Hundens vecka på distans

I samband med hundens vecka erbjöd Studieförbundet livesända föreläsningar från olika platser i landet. Föreläsningarna blev på det stora hela en stor framgång. En utmaning med att sända från flera platser kan vara att upprätthålla en jämn och hög produktionskvalitet berättar studieförbundet.

13. Digitalt valborgsmässofirande

I ett samarbete mellan Folkuniversitetet och Umeå universitets tre studentkårer arrangerades ett digitalt valborgsfirande som strömmades via Facebook. Programmet bjöd på ett flertal band, tal från politiker och Balettakademien i Umeå som gjorde framträdanden.

